

רשות העתיקות
תחום חפירות וסקר

האוניברסיטה העברית בירושלים
הפקולטה למדעי הרוח
המכון לארכיאולוגיה

ארכיאולוגיה והיסטוריה: "הילכו שניהם יחדיו?"

ימי עיון לחוקרים בשנת תשע"א

יום העיון השלישי:

הנגב ודרום ארץ ישראל

תקצירי הרצאות

19 במאי 2011

ט"ו באייר תשע"א

שישק, טריאנוס ועמר בנגב? על אירועים הסטוריים, ממצאים ארכיאולוגיים ומחקרים בין-תחומיים

גדעון אבני, רשות העתיקות

המחקר הארכיאולוגי של הנגב מראשיתו במחצית השנייה של המאה הי"ט ועד לשנות השמונים של המאה העשרים הקדיש תשומת לב רבה לקשר שבין הממצאים הארכיאולוגיים לבין אירועים היסטוריים מכוננים, וניסה להסביר תהליכי התעצמות, דעיכה, ונטישת יישובים כתולדה של שינויים פוליטיים וכיבושים צבאיים. מסע שישק בשנת 925 לפנה"ס, סיפוח ממלכת הנבטים לאימפריה הרומית בימי טריאנוס (106 לסה"נ) והכיבוש הערבי של דרום ארץ ישראל בשנת 634 לסה"נ הם רק כמה מהאירועים הבולטים שאליהם נקשרו שינויים בתרבות החומרית בנגב.

המחקרים הארכיאולוגיים המפורטים בהר הנגב בעשרות השנים האחרונות מצביעים באופן ברור על כך שהשתקפותם של אירועים היסטוריים בממצא הארכיאולוגי הנה מורכבת משסברו תחילה. אירועים אלו, שרישומם ניכר לעיתים באתרי הארץ הנושבת שמצפון לנגב, אינם משתקפים כלל ועיקר בממצא הארכיאולוגי באתרים מדרום לבקעת באר שבע. בצד העובדה שלא נמצאו בחפירות הרבות עדויות לחורבן אלים שפקד את הנגב כתוצאה מהאירועים הללו, ניתן לציין את התגובה האיטית והמאוחרת של האוכלוסייה המקומית לשינויים גיאופוליטיים שפקדו את ארץ ישראל בתקופות שונות. מספר מחקרים בינתחומיים שנערכו בנגב מחזקים גישה זו.

עם התפתחות המחקר התגבשו שתי גישות מנוגדות לפירוש הממצאים הארכיאולוגיים המבטאים תהליכי התעצמות ודעיכה יישובית באזורי השוליים של הנגב: האחת גרסה שהתהליכים הללו היו תולדה של מעורבות שלטונית ישירה ומתוכננת כתוצאה מאירועים היסטוריים מכוננים. גישה אחרת ראתה בשינויים ביישובי הנגב תולדה של התפתחות פנימית שהונעה על ידי תושבי האזור ולא דווקא ביטוי למעורבות שלטונית ישירה.

אתרי הנגב בתקופת הברזל 2א' הקדום –

מקורות היסטוריים וארכיטקטוניים

שירלי בן-דור אבין, אוניברסיטת תל אביב

הרצאה זו תדון בארכיאולוגיה של תקופת הברזל 2א' ובעיקר בחלקה המוקדם. במחקריהם הקרמיים חילקו הרצוג וזינגר-אביץ את תקופת הברזל 2א' לשני שלבים, מוקדם ומאוחר, בהתבסס על המכלולים הקרמיים הייחודיים לכל אחד מהשלבים. על שכבות היישוב בדרום הארץ שיש לייחסם לשלב המוקדם נמנות: לכיש V, תל משוש I-II, באר שבע VII, תל בטש IV, תל צפית V ותל ערד XII. על אתרים אלו יש להוסיף גם את אתרי הר הנגב, שהעדויות על תיארוכם לשלהי המאה העשירית לפנה"ס עולות מהמצא הקרמי וממחקרי פחמן 14 מהשנים האחרונות. הקבלת אתרי הר הנגב לתל ערד שכבה XII עולה בקנה אחד עם חשיבות הנגב ברשימת שישק, המתעדת את מסע המלחמה המצרי לארץ ישראל במחצית השנייה של המאה ה-1 לפנה"ס.

העניין המצרי באתרי הר הנגב אינו מובן מאליו. גודלם של האתרים, מיקומם הנידח ודלות הממצא בהם, אינם מצדיקים מסע מלחמה לאזור מדברי וקשה. ההשערה כי הגישה לנחושת היא שעמדה בבסיס גל ההתיישבות בהר הנגב בתקופה זו והיא זו שאף עוררה את התעניינות המצרים, ראויה לבחינה מחודשת עם התבהרותו של הקונטקסט הארכיאולוגי של תקופת הברזל 2א' המוקדם.

מבט השוואתי בין אתרי הר הנגב לאתרים העיקריים של תקופה זו, לרבות בעבר הירדן המזרחי, יתבסס בעיקר על השרידים הארכיטקטוניים לאור דלות הממצא האחר. סקירת אתרי הר הנגב מגלה מגוון של דגמי יישוב: בחלקם קיימת התפתחות והמשכיות מדגמי היישוב של תקופת הברזל 1, ובחלקם ניכרת חדשנות שננסה לעמוד על מקורה.

תרומת הממצא הארכיאולוגי בערד ובתל באר שבע להבנת נוהגי הפולחן

בממלכת יהודה

זאב הרצוג, אוניברסיטת תל אביב

היסטוריונים וחוקרי מקרא מטילים ספק בקיומה ההיסטורי של הרפורמה הפולחנית של חזקיהו. לדעתם האירוע ההיסטורי שבו בוטלו מקומות הפולחן מחוץ לירושלים התרחש רק בימי יאשיהו, וייחוס רפורמה כזו לימי חזקיהו הוא תוצר ספרותי, פרי החיבור והעריכה של ספרי מלכים ודברי הימים.

קרוב ל-50 שנה חלפו מאז גילוי המקדש בתל ערד, ומתברר שמציאותו היא תופעה ייחודית בקרבתה. בממלכת יהודה, אם כי אין ספק שגם בתל באר שבע היה מבנה פולחן על פי עדות חלקי מזבח הקורבנות שנחשפו שם. עם זאת, נכונה האבחנה של עמיחי מזר, ולאחרונה גם של אברהם פאוסט, כי בתקופת הברזל ב' נתגלו שרידים מעטים של מבני פולחן, במיוחד לאור ההשוואה עם הממצא העשיר של מקדשים מתקופת הברונזה המאוחרת.

מה ניתן ללמוד אם כן מן הממצא הארכיאולוגי בבקעת באר שבע על נוהגי הפולחן בממלכת יהודה? לדעתי העדויות מתל ערד ומתל באר שבע מצביעות בבירור על קיומם של מקדשים במסגרת המערך הממלכתי של יהודה במאה השמינית לפנה"ס. מקומות פולחן אלה בוטלו במכוון בפרק זמן קרוב, אך קודם להרס של היישובים הללו במסע סנחריב. בתל ערד, שהמצודה בו שוקמה במהלך המאה השביעית, לא בנו מחדש את המקדש אלא השאירו את שרידיו קבורים ומכוסים.

ממצא זה תומך בקיומם של המקדשים בערד ובתל באר שבע במהלך המאה השמינית, ובביטולם לקראת סופה של מאה זו, ועל כן יש הצדקה מלאה לייחס את ביטולם לרפורמה פולחנית בימי חזקיהו. לעומת זאת אין בממצא הארכיאולוגי, לא בערד ולא בכל מקום אחר, כדי לאשש את קיומה של רפורמה פולחנית בימי יאשיהו. מסתבר שעורכי המקרא ייחסו ליאשיהו את החזרה על רפורמה פולחנית, מתוך רצון להדגיש את מרכזיותו וייחודו של המקדש בירושלים, שהוא הרעיון המרכזי באידיאולוגיה הדויטרונמיסטית.

את מיעוט שרידי המקדשים בתקופת הברזל ניתן להסביר על פי השערת אהרוני כי מלכתחילה הם נבנו רק בקצוות הממלכות כמקדשי גבול, או לחילופין, בהשערה כי הרפורמה של חזקיהו בוצעה ביסודיות ומחקה את שרידי מבני הפולחן. בכל מקרה הארכיאולוגיה של בקעת באר שבע תורמת לשחזור ההיסטורי של נוהגי הפולחן ביהודה, ומציגה תמונה שונה באופן בולט מן העדות המקראית.

בקעת באר-שבע במאה השביעית לפנה"ס:

המטוטלת בשלטון יהודה על המרחב

עדו קוק, אוניברסיטת תל אביב

לפי השחזור ההיסטורי המקובל, שלטה יהודה על בקעת באר-שבע מתקופת הברזל 2' ועד לחורבן הממלכה בשנת 586 לפנה"ס. ואולם, המידע שנאסף בחפירות הארכיאולוגיות מעיד על "פער" במנהל היהודאי בעקבות מסע סנחריב בשנת 701 לפנה"ס: תל באר-שבע, שהיה המרכז המנהלי של האזור, חרב ולא שוקם, וכך גם המצודה שבתל ערד. לכך יש להוסיף את המסקנות העולות מניתוח מערכת המנהל המלוכנית, המבוססת על טביעות חותם על ידידות קנקני אגירה, לפיהן בראשית המאה השביעית הצטמצם המנהל היהודאי לתחומי ההר בלבד ואין לו עדויות ממשיות מהשפלה או מבקעת באר-שבע.

מנגד, שני אתרים יושבו כבר בראשית המאה השביעית, תל מלחתה ותל ערוער, ולצידם הוקם המקדש בחורבת קיטמית, כאשר בשלושתם זוהתה תרבות חומרית אדומית. בעוד שבעבר טענו חוקרים שמקור האוכלוסיה האדומית בבקעת באר-שבע הוא בפשיטות של ממלכת אדום, שניצלה את חולשתה של יהודה בשלהי ימיה, הרי שהעדויות הארכיאולוגיות שעלו בשנים האחרונות מצביעות על מציאות שונה. הנוכחות האדומית בבקעת באר-שבע החלה כבר במחצית השניה של המאה השמינית, וניתן להסבירה על רקע הסחר הערבי: משום מיקומה על דרכי הסחר העולות מחצי האי-ערב אל ארץ-ישראל וסוריה היה לאדום תפקיד משמעותי במערכת המסחר; האדומים התפשטו לאורך דרכי השיירות הן דרומה - לחצי האי ערב, והן צפונה - לבקעת באר-שבע, כפי שעולה מהעדויות הארכיאולוגיות, והיה להם חלק חשוב בהנעתו של הסחר הבינלאומי.

לאור הניגוד הברור בין הדרתה של ממלכת יהודה מבקעת באר-שבע לעומת שגשוגה של התרבות האדומית, דומה שניתן להציע שחזור היסטורי חלופי. לפי שחזור זה, לאחר מסע סנחריב הועבר ניהולה של בקעת באר-שבע לידיהן של האליטות האדומיות שהתבססו בתל מלחתה ובתל ערוער. רק לאחר הנסיגה האשורית מהלבנט יכלה יהודה לשוב לבקעת באר-שבע, ושלטונה המחודש התבטא בהקמתה של עיר מנהל בתל עירא, וכן מערך מצודות שעליו נמנית גם המצודה המחודשת בערד.

פלסטינה וערביה: גבולות פרובינקיאליים במאות ד'-ה' לסה"נ

לאה די סגני

גבולות הפרובינקיות פלסטינה וערביה עברו שינויים מהותיים במאות הרביעית והחמישית לסה"נ. השינוי הראשון חל בשנים האחרונות של המאה השלישית, כאשר החלק הדרומי של

פרובינקיה ערבית הפך להיות חלק של פלסטינה. נשאלת השאלה, האם הנגב (עם חלק גדול של חצי האי סיני) ודרום עבר הירדן עברו כיחידה אחת, או כיחידות מנהליות נפרדות שעברו 'גלגולים' שונים. השינוי השני היה יצירתה של פרובינקיה נוספת בשם ערבית (Nea Arabia) מחלקים של ערבית ושל פלסטינה, לתקופה קצרה סביב שנת 320. השאלה הנשאלת, האם באמת התקיימה הפרובינקיה 'ניאה ערבית'? השינוי השלישי היה חלוקתה של פלסטינה לשלוש פרובינקיות ויצירתה של 'פלסטינה סלוטאריס' או 'השלישית' בעבר הירדן הדרומי, בנגב ובסיני. השאלה הנשאלת היא מהו תאריך יצירתה של פלסטינה השלישית. שינוי רביעי חל במאה החמישית כאשר הרצועה שבין וודי אל חסה לוודי מוג'יב עברה מערבית לפלסטינה. נשאלת השאלה האם אפשר להצביע על התאריך המשוער של מעבר זה?

דרך הבשמים מפטרה – הצעות חדשות לשאלות ישנות

חיים בן-דוד

בשנות השלושים של המאה העשרים נתגלו בנגב, במרחב שבין עבדת לערבה, שרידים של דרך עתיקה ולאורכה מספר מבנים. לממצא ארכיאולוגי זה הוצעו על ידי החוקרים אלברכט אלט ונלסון גליק שני הקשרים היסטוריים שונים. אלט הציע כי מדובר במערך צבאי רומי ואילו גליק הציע לקשור את הממצאים אל דרך הבשמים הנבטית מפטרה לעזה. מאז ובמשך עשרות שנים התקבל ההקשר ההיסטורי הנבטי כפרשנות הבלעדית לממצאים הארכיאולוגיים של הדרך, ורק בשנים האחרונות עלתה שוב האפשרות של ההקשר למערך הצבאי הרומי בנגב.

האם ישנה רק פרשנות היסטורית אחת לממצא הארכיאולוגי ב"דרך הבשמים"? או שמא יש כאן שני שלבים ארכיאולוגיים נפרדים של כל אחד מהם יש אכן הקשר היסטורי אחר? חלקה הראשון של ההרצאה יוקדש לעיון בשאלות אלו והמשכה יעסוק בהצעות השונות שהועלו במחקר לגבי נתיב דרך הבשמים הנבטית מפטרה אל עבר הערבה. מאז קביעתו של גליק, כי האתר ביר מדכור שבערבה המזרחית הוא השער להולכים לפטרה, נערכו כל מחקרי הדרכים מפטרה לנגב על בסיס הנחה זו. במשך שנים רבות הניחו חוקרים רבים, כי הנתיב מפטרה עבר דרך ואדי מוסא, היוצא מתוך העיר פטרה ויורד אל הערבה לא רחוק מביר מדכור. לאחר שהתברר כי ואדי מוסא אינו עביר כלל, הוצעו מספר הצעות לנתיב העוקף את ואדי מוסא או לחילופין את הקטעים הבלתי עבירים בו. לאחר בחינת כל הדרכים שהוצעו עד עתה במחקר ולאור גילויים חדשים יש מקום להצעות חדשות.

באר שבע בתקופות הרומית עד האסלאמית הקדומה

פטר פביאן, רשות העתיקות

באר שבע היא אחת מהערים החשובות של דרום ארץ ישראל בתקופה הרומית ביזנטית. מספר מצומצם של חפירות הצלה נערכו בתחומי העיר מרביתן בשנות השישים על ידי גופנא, ישראלי וכהן, ומיעוטן בסוף שנות השמונים על ידי גוברין. חפירות אלה תרמו מידע חשוב להבנת תולדות העיר. מאחר ולא נערכו חפירות יזומות בהיקף רחב בבאר שבע מרבית ידיעותינו שאובות ממקורות היסטוריים מועטים ומתגליות ארכיאולוגיות מקריות. פיגרס (1988), במאמרו על העיר הרומית ביזנטית של באר שבע, הינו הראשון הודן בתולדותיה הן מההיבט ההיסטורי והן על סמך העדויות הארכיאולוגיות. במהלך שנות התשעים ועד ימינו, בעקבות פיתוח מואץ של העיר, נערכו חפירות הצלה רבות ונחפרו בחלקם מחנה צבא, כנסיות, בתי מרחץ, מבני מגורים וגתות, שהוסיפו מידע רב על תולדותיה של עיר זו מראשית התקופה הרומית הקדומה ועד האסלאמית הקדומה. במרכז הישוב הרומי המאוחר של באר שבע הוקם באמצע המאה השלישית לספירה על גבי שרידי ישוב הרודיאני קטן מחנה צבא גדול. במהלך התקופה הביזנטית נבנו סביב המחנה לפחות שש כנסיות שחלקן היו בשימוש עד התקופה האומיית. בסוף התקופה הרומית הקדומה עד תחילת התקופה הביזנטית שטחה של העיר היה מצומצם. במהלך התקופה הרומית והביזנטית התפתחה העיר בצורה ניכרת דבר שגרם לביטול שטחי הקבורה בפריפריה של העיר והפיכתם לאזורי מגורים. נראה כי תהליך ההתפשטות של העיר מגיע לשיאו במהלך המאה השישית לספירה. אמנם בתקופה האסלאמית הקדומה ממשיך השימוש בחלק מהמבנים הביזנטיים, אך גבולות העיר כפי שנקבעו במאה השישית לספירה נשמרים. במהלך התקופה האסלאמית ישנה דעיכה איטית של העיר, המתבטא בהריסת מבני הציבור והפיכתם למקור חומר גלם לבניה פרטית. נראה כי במחצית השנייה של המאה השמינית לספירה באר שבע ננטשת ואינה מיושבת מחדש.

התקופה האסלאמית הקדומה בנגב הדרומי

עוזי אבנר

שרידים ארכיאולוגים לא מעטים מן התקופה האסלאמית הקדומה מצויים בנגב הדרומי. ביניהם, מקבצים של "כפרים" ובהם בסיסי אהלים בנויים אבן. כפרים אלה משקפים כנראה התנחלות של שבטים ערביים. הם קשורים למרעה ולחקלאות, ומציינים התפשטות של חקלאות הטרסות הביזנטית, מהר הנגב דרומה למכתש רמון.

בסקרים שנערכו באזור אילת עד 1970 לא תוארכו אתרים עתיקים לתקופה האסלאמית הקדומה. כיום מתוארכים לתקופה זו אתרים רבים וכמה מהם נחפרו. ניתן לתאר כעת מערך ישובי צפוף למדי סביב העיר אילה (בעקבה), המוכרת מחפירותיהם של ד' וויקומב ושל ת' פרקר. בין האתרים: ששה כפרים, שתי מצודות, מכרות נחושת גדולים, מחנות להתכת נחושת, מפעלים להפקת זהב, חוות חקלאיות גדולות המושתות על מערכות השקאה מתקדמות, מחצבות אבן לבנין ומתקני תעשייה אחרים. נוסף לכך, כתובות סלע ושרידים נוספים לאורך הדרכים העתיקות מעידים על פעילות מסחרית ערה. שלשה מסגדים באזור מלמדים על תהליך התפתחותם לפני ואחרי שנת 709 לספירה.

למרות שהעיר איילה, נמצאת בצידה הדרומי-מזרחי של הערבה, כמעט כל שאר האתרים נמצאים בצידה המערבי, כיוון שכאן נמצאו המשאבים הכלכליים העיקריים לקיומו של המערך היישובי.

הממצאים מהחפירות, והתאריכים הרדיומטריים, מעידים כי תנופת הפיתוח באזור החלה בראשיתה של התקופה האומיית, במחצית השניה של המאה ה'ז', ונמשכה כ-1004 שנה, עד המחצית השניה של המאה ה'י"א לספירה. אז נפגעו קשה אילה וסביבתה בשתי רעידות אדמה חזקות, בשנים 1027 ו-1068.

Excavations in Mezaḏ Zohar

Tali Erickson-Gini

Excavations carried out in 2004 in the site of Mezaḏ Zohar (Qasr Zuweira), located two kilometers west of the southern Dead Sea, 270 meters below sea level suggest that it was constructed by the Ayyubids and continued to be occupied in the Mamluk period (13th and 14th centuries CE). The fort was constructed to guard an important pass along the artery between Hebron and fortresses in southern Transjordan. The upper level appears to have functioned as a signal tower that could be seen from the Kerak heights overlooking the Dead Sea on the opposite side of the lake. Muslim

sources attest to the importance of the road as part of the 'barid' network in the Mamluk period and refer to the site of az-Zuweir.

כלי חרס בבניה בארץ ישראל בתקופה העות'מאנית המאוחרת

יגאל משה ישראל, רשות העתיקות

הבית הארץ ישראלי המסורתי זכה לתשומת לב רבה מצד חוקרים ונוסעים. התיאורים והמחקרים התמקדו בתיאור מבנהו, תוכניתו, חומרי הבניה, הריהוט, העיטור באבן ובטייח, אביזריו ובמקורותיו. ההרצאה עוסקת בכלי חרס ששימשו במבנים בדרום ארץ ישראל בתקופה העות'מאנית המאוחרת. הכלים ששימשו הם: הכיזנים ששימשו בבניית כיפות וקמרונות. גלילי החרס ששימשו תוספת למעקות. צינורות ששימשו להובלת מים, לניקוז, לאוורור והכנסת אור בכיפות ומרזבים ששימשו לניקוז גגות. בנוסף שולבו גם עציצים ששימשו לשתילת פרחים וצמחי תבלין בבתי העירוניים בחצרות, בגנים ועל גגות הבתים. למילוי חללים בבניית כיפות וקמרונות השתמשו בכלי חרס תמימים ששימשו בחיי היום יום ובשברי כלי חרס גדולים. שברי כלי חרס הוכנסו במישקים שבין אבני הקירות ובטייח לחסכון בחומרי המליטה. שברי כלי חרס שוברו לרסיסים, נכתשו, ונטחנו ושימשו בהכנת חומרי המליטה.

מוצרי כלי חרס אלה יוצרו על ידי הקדרים בבתי היוצר בירושלים, בחברון, ברמלה, בלוד וביפו. והם נמכרו בשווקי הכדים בערים ובימי שוק בעיירות. לאחדים מהמוצרים מסורת ייצור ושימוש רבת שנים, כדוגמת צינורות החרס והעציצים שייצורם נמשך גם כיום. גלילי החרס למעקות והכיזנים היו פרי פיתוח ועיצוב של קדרי דרום ארץ ישראל בתקופה העות'מאנית אשר הצליחו להתאים את מוצריהם לדרישות השוק, להחזיר ולהפיץ את תוצרתם למשתמשים. ייצורם היה המוני ושיווקם נעשה באמצעות מערך הפצה אשר היה קיים בארץ בתקופה זו. ייצורם היה פלח במוצרי בתי היוצר אשר ייצרו מגוון עשיר של כלים.

כיבוש ארץ ישראל על ידי הצבאות העות'מאניים ושליטתה של השושלת במשך תקופה ארוכה השפיעה על האדריכלות בארץ-ישראל שהתאפיינה, בין היתר, בשימוש בכיפות בעיצוב גגות המבנים. תחילה הופיעו הכיפות במבני ציבור ודת, בהמשך, אומני הבניה הארץ-ישראלים השכילו לאמץ בבניה. ובמאה ה-19 נופה העירוני של ארץ-ישראל התאפיין בבתי אבן בעלי גגות עם כיפות יחד עם צריחי מסגדים.

גאת ציין כי בבתי היוצר בעזה מיוצרים צינורות לכיפות ששמן *kadus*. ייצורם נעשה לפי הזמנה, 12,000 כיזנים עולים 190 פרנק. לשם השוואה כד מים לשתייה עולה 2-3 פניג, כד לשמירת מים עולה 10-12 פניג. תיאור חשוב של בנייה בכיזנים והמעיד על תאריך ייצורם השתמר בתיאור מסעו של וולני בשנים 1783-1785: "בארץ-ישראל ראיתי כיפה מסוג מיוחד

במינו שראוי להתעכב עליו. כיפה זו עשויה גלילים של לבנים באורך של 8 או 10 זרתות. גלילים אלה חלולים הם, וקוטרם מבפנים עשוי להגיע ל- 2 זרתות. צורתם חרוטית כלשהו: הקצה הרחב יותר סגור. השני פתוח. כדי לבנות את הגג מניחים אותם זה בצד זה, ואת הצד הסגור מפנים כלפי חוץ: מחברים אותם בטיח ירושלמי או שכמי וביום אחד יכולים ארבעה פועלים לגמור את תקרתו של חדר. הגשמים הראשונים דרכם שהם חודרים מבעד לה, אלא שאז מושחים עליה שכבה אחת של שמן, והתקרה נאטמת. את הסדקים שמבפנים סותמים בשכבת טיח והרי לך גג בית קיים וקל מאוד". וולני מציין עוד כי בכיזנים משתמשים גם לבניית מעקות: "ברחבי סוריה כולה בונים בגלילים האלה את הקירות בקצותיהן של מרפסות על גגות הבתים, כדי שלא יראו את הנשים המכבסות ותולות שם את הכבסים לייבוש". גאת כותב כי כיפות וקמרונות בעזה נעשים מכיזנים מאחר והם זולים יותר מאבן. נראה כי מחסור באבן מחד, ומחקר ופיתוח של קדרי ובנאי התקופה, הבנייה בקומות, שאלת העומסים, חוזק ועמידות ברעשים, פתרונות בידוד תרמיים ואקוסטיים והעובדה כי בעבר שולבו צינורות חרס בבניית כיפות מאידך, היו הגורמים ליצור בכיזנים בבניה ולשימוש בהם..

הבנייה בגלילי חרס למעקות מתוארת כ- 35 שנה מאוחר לוולני על ידי ביכניהם שעה שביקר ברמלה. ביכניהם תאר את מראה העיר וכך כתב "הבתים, בתים מרובעים גבוהים ולהם כיפות שטוחות, חלק ממרפסות הגגות מגודרות בקירות מוגבהים אשר בהם נראות פירמידות של צינורות חרס חלולים אשר נותנים אויר ואור ללא החלשת הקיר עצמו". השימוש בגלילי החרס בבניית מעקות אפשרה זרימה של אויר אשר קיררה את האוויר החם מעל הגגות, במיוחד שעה שהורטבו. דרכם ניתן היה דרכם לראות ולא להראות. אחד השימושים בגג היה לינה בלילות הקיץ החמים, ומידת חום הגג וצנעת הלנים הייתה משמעותית. על הגג נעשו מלאכות בית שונות בהן יבוש פירות וירקות בקיץ.

ניתוח המקורות, בחינת תיארוך יסוד מבנים והממצא הארכיאולוגי מחפירות במהלך השנים האחרונות, אינו מאפשר להקדים את ייצורם של כלי עזה השחורים קודם לשנת 1700. שילובם של טיפוסי כלים ושברי כלי עזה השחורים בבנייה ודומיהם מבתי יוצר אחרים הם כלי תיארוך לתקופה העות'מאנית המאוחרת שזמנה בין 1700-1917. ייצורם של חלק ממשפחת כלי עזה השחורים המשיך עוד כחמישים שנה מהתמורות ההיסטוריות שפקדו את ארץ ישראל וכך גם דומיהם בחברון.